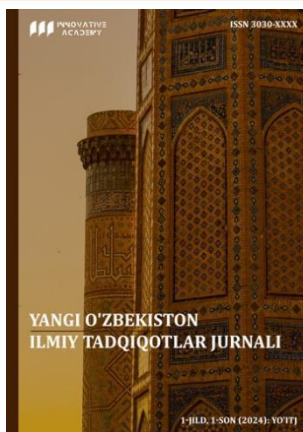

YURAK-QON TOMIR KASALLIKLARI: ETIOLOGIYA, PATOGENEZ, KLINIK KECHISHI VA PROFILAKTIKASI

Oyimxon Ro'ziboyeva

Qo'qon universiteti Andijon filiali, Davolash ishi yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18604476>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 31-yanvar 2026 yil

Ma'qullandi: 6-fevral 2026 yil

Nashr qilindi: 10-fevral 2026 yil

KEY WORDS

yurak-qon tomir kasalliklari, ateroskleroz, arterial gipertoniya, miokard infarkti, insult, profilaktika

ABSTRACT

Yurak-qon tomir kasalliklari butun dunyo bo'yicha o'lim va nogironlikning yetakchi sabablaridan biri bo'lib, ularning keng tarqalishi zamonaviy tibbiyot oldida jiddiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu maqolada yurak-qon tomir kasalliklarining asosiy turlari, etiologik omillari, patogenez mexanizmlari, klinik belgilari, asoratlari hamda profilaktik va davolash yondashuvlari batafsil yoritilgan.

Yurak-qon tomir kasalliklari (YQTK) sog'liqni saqlash tizimiga eng katta yuk bo'lib tushayotgan patologiyalar guruhiga kiradi. Aholining umr ko'rish davomiyligi oshishi, urbanizatsiya, noto'g'ri ovqatlanish, stress va kamharakat turmush tarzi bu kasalliklarning yoshlar orasida ham uchrashiga olib kelmoqda. YQTK nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida ham dolzarbdir.

Yurak-qon tomir kasalliklariga quyidagilar kiradi:

- ishemik yurak kasalligi;
- miokard infarkti;
- arterial gipertoniya;
- insult;
- yurak yetishmovchiligi;
- yurak ritmi buzilishlari.

Bu kasalliklar ko'pincha bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi.

Yurak qon-tomir sistemasi kasalliklari — yurak, arteriyalar va venalar kasalliklari. Ular juda ko'p va xilma-xil. Bu kasalliklarning ba'zilar (revmatizm, miokardit va boshqalar) yurakni, ayrimlari arteriya (ateroskleroz) yoki venalarni (mas, tromboflebit), boshqalari butun yuraktomir sistemasini shikastlaydi (gipertoniya kasalligi).

Yurakning ishemik kasalligi yurak muskullarining qon bilan yetarli ta'minlanmasligidan vujudga keladi. Asosan, yurak toj arteriyalarining aterosklerotik o'zgarishlarga uchrashi, spazmp, shuningdek, ular bo'shlig'ida qonning (ivib) laxta bo'lib cho'kishi (tromboz) va boshqalar oqibatida kelib chiqadi (qarang: Yurakning ishemik kasalligi). Arterial gipertoniya Yu,t.s.k. orasida eng keng tarqalgani bo'lib, katta yoshli odamlar orasida ko'p uchraydi. U miokard infarkti, insult, yurak yetishmovchiligi kabi ko'pincha o'lim yoki nogironlikka sabab bo'ladigan asosiy patogenetik omil hisoblanadi.

YQTK rivojlanishida bir nechta omillar muhim rol o'ynaydi:

- irsiy moyillik
- chekish va alkogol

- semirish
- qandli diabet
- dislipidemiya
- stress va gipodinamiya

Ayniqsa arterial gipertoniya va ateroskleroz yurak-qon tomir kasalliklarining asosiy fon kasalliklari hisoblanadi.

YQTK patogenezi asosiy mexanizmi ateroskleroz hisoblanadi. Ushbu jarayonda qon tomir devorida lipidlar va xolesterin to'planib, aterosklerotik blyashkalar hosil qiladi. Bu tomir lümenining torayishiga, qon oqimining kamayishiga va to'qimalarda ishemiyaga olib keladi. Natijada yurak mushagida kislorod yetishmovchiligi yuzaga keladi va miokard infarkti rivojlanishi mumkin.

Klinik amaliyotda yurak muskullarining yallig'lanishi — miokardit va yallig'lanmay zararlanishi — miokardiodistrofiya ko'proq kuzatiladi. Endokardit (yurak ichki qavatining yallig'lanishi) revmatizm va boshqalar orttirilgan yurak poroklarita sabab bo'ladi. Lerikardit kam uchraydi. Yurakning ishemik kasalligi, miokardit va miokardiodistrofiya, shuningdek, nevrotik holatlar natijasida yurak aritmiyalari vayurak blokadasi sodir bo'lishi mumkin. Yurak aritmiyalari yurak qisqarishlari (urishi)ning tezlashishi (taxikardiya) yoki sekinlashuvi (bradikardiya), yurakning navbatdan tashqari qo'shimcha qisqarishi (ekstrasistoliya); yurak urishining to'satdan tezlashuvi (parok sizmal taxikardiya); yurakning har xil vaqt oralig'ida noto'g'ri qisqarishi (tebranuvchi aritmiya) va boshqalarda namoyon bo'ladi. Yurak blokadasi yurakning o'tkazuvchi sistemasida nerv impulslari o'tishining buzilishi (mas, bo'lmachalardan qorinchalarga yoki Gis tutami oyoqchalariga impuls o'tishining uzilishi)dan iborat.

Nevrozlar tufayli yurak nerv apparati faoliyati buzilganda aritmiyalar bilan birga, yurakda sirqillaydigan, sanchadigan, jazillaydigan og'riq sezgilari ham paydo bo'ladi. Ateroskleroz va gipertoniya kasalligi arteriya tomirlarining keng tarqalgan xastaliklaridan bo'lib, aksariyat ular birga kechadi. Ateroskleroz toj tomirlaridan tashqari, aorta va uning yirik shoxlari, jumladan, buyrak arteriyasi, miya tomirlari (qarang Insult), qo'loyoqning periferik tomirlarini ham zararlaydi. Arterial tomirlarning yallig'lanishi — arteriitlar ko'proq infeksiya (masalan, zaxm, sepsis) va allergik (qarang: Zardob kasalligi) hamda kollagen kasalliklar tufayli yuzaga keladi. Klinik shakli obliteratsiyalovchi endarteriit, aorta panarteriiti va hokazo. Venalarning varikoz kengayishi va tromboflebit vena tomirlarining ko'p uchraydigan kasalliklaridan.

Yurak yetishmovchiligi yurakning o'ziga yuklangan to'la hajmdagi funksional yuklamani bajara olmasligini ko'rsatuvchi patologik belgilar (terining ko'karishi, nafas qisishi, oyoq shishib qolishi va boshqalar) bilan namoyon bo'ladi; biror ish qilayotganda nafas qisib qolishi patologik alomat hisoblanadi.

Klinik jihatdan YQTK:

- ko'krak sohasida siquvchi og'riq
- nafas qisishi
- yurak urishining tezlashishi
- bosh aylanishi
- holsizlik bilan namoyon bo'ladi. Eng og'ir asoratlari sifatida miokard infarkti, insult va to'satdan yurak o'limi kuzatiladi.

Profilaktika quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- sog'lom ovqatlanish
- jismoniy faollik
- chekishdan voz kechish
- arterial bosim va qand miqdorini nazorat qilish

Erta tashxis va kompleks davolash bemor hayot sifatini yaxshilaydi.

Xulosa. Yurak-qon tomir kasalliklari zamonaviy tibbiyotning eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Profilaktik choralarning kuchaytirilishi va aholining tibbiy savodxonligini oshirish ushbu kasalliklarning kamayishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ichki kasalliklar propedevtikasi.T.2003
2. Kardiologiya asoslari.
3. Patologik fiziologiya darsligi.(Abdullayev)
4. Sharopov O'. B., G'afforova F.K., Shodmonov.U.I
5. Petrov V.N., Baxramov S.M., Farmankulov X.K., Temir tanqisligi anemiyasi, T., 1995.
6. Parpiyeva, O. R., & Ostanaqulov, A. D. (2019). Health theory. *Форум молодых ученых*, (6 (34)), 26-28.
8. Parpiyeva, O. R., Nazarova, D., Ro'ziboyeva, O., & Jumaboyeva, M. (2024). SALOMATLIK-OLIIY QADRIYAT SIFATIDA. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(27), 79-81.
9. Parpiyeva, O. R., & Ro'ziboyeva, O. (2024). Gipertoniya kasalligi va uni oldini olishda ovqatlanish tartibi. *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 7(12), 86-89.
10. Эрматова, Г. А., Парпиева, О. Р., Якубов, А., & Камалова, Д. А. (2024). ПРИВЫЧКИ ЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, 12(5), 1221-1228.

INNOVATIVE
ACADEMY